

Черненко Анатолій Павлович,
доцент кафедри
кримінально-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

Шиян Анатолій Григорович,
старший викладач
кафедри кримінально-правових дисциплін
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ПРАВО ПІДОЗРЮВАНОВОГО (ОБВИНУВАЧЕНОГО) НА ВІЛЬНИЙ ВИБІР ЗАХИСНИКА ПРИ ЙОГО ПРИЗНАЧЕННІ ПОВИННО БУТИ ЗАБЕЗПЕЧЕНО

Відповідно до ст. 59 Конституції України кожен має право на професійну правову допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав [1].

Реалізація цього фундаментального положення в кримінальному судочинстві забезпечується відповідними нормами Кримінального процесуального кодексу України (далі - КПК) та деяких інших законодавчих актів. Так, згідно зі ст. 20 КПК підозрюваний, обвинувачений, виправданий, засуджений має право на захист, яке полягає у наданні йому можливості надати усні або письмові пояснення з приводу підозри чи обвинувачення, право збирати і подавати докази, брати особисту участь у кримінальному провадженні, користуватися правовою допомогою захисника, а також реалізовувати інші процесуальні права, передбачені цим Кодексом (ч. 1). Слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд зобов'язані роз'яснити підозрюваному, обвинуваченому його права та забезпечити право на кваліфіковану правову допомогу з боку обраного ними або призначеного захисника (ч. 2). У випадках, передбачених цим Кодексом та/або законом, що регулює надання безоплатної правової допомоги, підозрюваному, обвинуваченому правова допомога надається безоплатно за рахунок держави (ч. 3) [2].

Механізм реалізації надання безоплатної правової допомоги регламентується Законом України від 2 червня 2011 року «Про безоплатну правову допомогу». Ним, зокрема, визначено зміст права на безоплатну правову допомогу (як первинної, так і вторинної), порядок його реалізації, підстави і порядок надання безоплатної правової допомоги, державні гарантії, якими забезпечується таке право, та ін. Згідно зі ст. 15 цього Закону суб'єктами надання безоплатної вторинної правової допомоги є: 1) центри з

надання безоплатної вторинної правової допомоги; 2) адвокати, включені до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу [3].

Зазначені норми законодавства України повністю узгоджуються з положеннями пункту «с» ч. 3 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (далі «ЄКПЛ»), згідно з якими кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має право захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або – за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника – одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя [4].

Отже, виходячи з викладеного, маємо можливість констатувати, що право підозрюваного (обвинуваченого) використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, в законодавстві України закріплено, воно повністю відповідає міжнародним зобов'язанням нашої держави. У цьому зв'язку виникає потреба з'ясувати, наскільки повно це право забезпечується в практичній діяльності органів досудового розслідування та суду.

Проведений аналіз такої діяльності вказує, що, на жаль, таке право забезпечується не завжди. Як відомо, залучення захисника у кримінальному провадженні може здійснюватися двома способами: 1) шляхом запрошення або 2) призначення у випадку та в порядку, визначених ст.ст. 49, 53 КПК. Перший спосіб забезпечує можливість вільного вибору захисника на всіх етапах кримінального провадження. Що стосується другого способу, то він таке право підозрюваного (обвинуваченого) належним чином не забезпечує, що засвідчує наступне.

Питання призначення захисника у кримінальному провадженні регулюється ст. 49 КПК України. Так, відповідно до ч. 1 ст. 49 КПК слідчий, прокурор, слідчий суддя чи суд зобов'язані забезпечити участь захисника у кримінальному провадженні у випадках, якщо:

1) відповідно до вимог статті 52 цього Кодексу участь захисника є обов'язковою, а підозрюваний, обвинувачений не залучив захисника;

2) підозрюваний, обвинувачений заявив клопотання про залучення захисника, але за відсутністю коштів чи з інших об'єктивних причин не може його залучити самостійно;

3) слідчий, прокурор, слідчий суддя чи суд вирішить, що обставини кримінального провадження вимагають участі захисника, а підозрюваний, обвинувачений не залучив його.

Захисник може бути залучений слідчим, прокурором, слідчим суддею чи судом в інших випадках, передбачених законом, що регулює надання безоплатної правової допомоги.

У випадках, передбачених ч. 1 цієї статті, слідчий, прокурор виносить постанову, а слідчий суддя та суд постановляє ухвалу, якою доручає відповідному органу (установі), уповноваженому законом на надання безоплатної правової допомоги, призначити адвоката для здійснення захисту

за призначенням та забезпечити його прибуття у зазначені у постанові (ухвалі) час і місце для участі у кримінальному провадженні (ч. 2).

Постанова (ухвала) про доручення призначити адвоката негайно направляється відповідному органу (установі), уповноваженому законом на надання безоплатної правової допомоги, і є обов'язковою для негайного виконання. Невиконання, неналежне або несвоєчасне виконання постанови (ухвали) про доручення призначити адвоката тягнуть відповідальність, встановлену законом (ч. 3).

Надалі до реалізації призначення адвоката приступає Центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги. Так, згідно з ч. 6 ст. 19 Закону України від 2.06.2011 року в разі отримання постанови слідчого, прокурора, ухвали слідчого судді, суду про залучення захисника для здійснення захисту за призначенням або проведення окремої процесуальної дії Центр зобов'язаний негайно призначити захисника з числа адвокатів, включених до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу. Повноваження цього адвоката підтверджуються дорученням Центру.

Виходячи з викладеного, ми бачимо, що рішення про призначення захисника приймається Центром з надання безоплатної вторинної правової допомоги; при цьому підозрюваний (обвинувачений) фактично позбавляється права на вільний вибір захисника. Це явно суперечить положенням ст. 59 Конституції України, а також пункту «с» статті 6 ЄКПЛ. Крім цього, аналіз положень Закону України від 2.06.2011 року дає підстави стверджувати, що він допускає можливість дискримінації осіб за матеріальною та майновою ознакою: особам, які володіють фінансовими ресурсами, дозволяється вільно обирати собі адвоката за власним вибором, тоді як тим, у кого вказані ресурси відсутні, такий вибір не надається і вони змушені користуватися правовою допомогою адвоката, призначеного Центром з надання безоплатної вторинної правової допомоги. Щоб усунути ці грубі порушення прав підозрюваних (обвинувачених) вбачається необхідність законодавчого корегування деяких положень Закону України від 2.06.2011 року.

Бібліографічні посилання:

1. Конституція України. Відомості Верховної Ради України, 1996, № 30, ст. 141.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 3 серп. 2020 р. К.: ПАЛИВОДА А.В., 2020. 452 с.
3. Закон України від 2 червня 2011 року № 3460-VI «Про безоплатну правову допомогу». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text>
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року. URL: <https://irs.in.ua/ua/european-convention-on-human-rights>